

Elżbieta Piotrowska *

ZRÓŻNICOWANIE PRZESTRZENNE DZIAŁALNOŚCI POZAROLNICZEJ I POZIOMU ROZWOJU EKONOMICZNEGO NA OBSZARACH WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Streszczenie

Działalność pozarolnicza jest głównym czynnikiem rozwoju systemów społeczno-gospodarczych, w tym obszarów wiejskich. W pracy przedstawiono charakterystykę i analizę zróżnicowania przestrzennego zasobów podstawowych i działalności pozarolniczej oraz podjęto próbę oceny poziomu rozwoju ekonomicznego obszarów wiejskich w województwie kujawsko-pomorskim z zastosowaniem dwóch metod: szacunku wartości dodanej brutto wytworzonej przez badane systemy społeczno-gospodarcze oraz wielkości dochodów własnych budżetów gmin osiągniętych z tytułu udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych i osób fizycznych. Stwierdzono, że najwyższym stopniem rozwoju charakteryzują się wiejskie obszary podmiejskie położone w sąsiedztwie miast największych (Bydgoszcz i Torunia) i silnych ekonomicznie.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, działalność pozarolnicza, rozwój ekonomiczny

WSTĘP

Produkt krajowy brutto będący sumą wartości dodanej brutto wytworzonej przez wszystkie sekcje i działy gospodarki narodowej (powiększonej o podatki od produktów i pomniejszonej o dotacje do produktów) stanowi końcowy rezultat działalności wszystkich jej podmiotów. Wartość dodana brutto wytworzona w rolnictwie w 2015 r. wynosiła 41 514 mln zł (w cenach bieżących) i stanowiła

* Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

zaledwie 2,3% produktu krajowego brutto [GUS Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016].

W Polsce na obszarach wiejskich mieszkało w 2015 r. 39,7% ogółu ludności kraju, a spośród 14 055,8 tys. ogółu pracujących 17,0% (2 389,4 tys. osób) pracowało w rolnictwie. Użytki rolne zajmowały w kraju w 2015 r. powierzchnię 14 545,3 tys. ha. Na 100 ha użytków rolnych pracowały zatem średnio 16,4 osoby. Z zestawienia powyższych danych wynika, że udział rolnictwa w produkcie krajowym brutto był ponad siedmiokrotnie niższy od odsetka pracujących w rolnictwie (17,0% ogółu pracujących w kraju wytworzyło zaledwie 2,3% produktu krajowego brutto). Uzasadnione wydaje się więc twierdzenie, że o poziomie rozwoju gospodarczego przestrzennych systemów społeczno-gospodarczych (przyrodniczo-techniczno-ekonomiczno-społecznych), a w skrócie systemów przestrzennych, w tym przede wszystkim obszarów wiejskich, decyduje działalność pozarolnicza. Ludność zamieszkująca tereny wiejskie, dążąc do wzrostu poziomu życia, musi szukać dodatkowej pracy i źródeł utrzymania poza rolnictwem. Procesy te są już widoczne szczególnie w gminach wiejskich położonych wokół większych miast.

Analizę zróżnicowania przestrzennego wybranych elementów charakteryzujących predyspozycje naturalne, tendencje do rozwoju gospodarczego oraz jego stopień przeprowadzono na obszarach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego. Podczas badań uwzględniono wpływ miast na rozwój obszarów wiejskich. Wpływ ten, szczególnie miast największych (Bydgoszczy i Torunia), jest w wielu dziedzinach bardzo widoczny, przejawiając się m. in. sposobem gospodarowania oraz poziomem rozwoju ekonomicznego gmin otaczających te miasta. Oprócz oddziaływań pozytywnych dostrzega się także oddziaływania negatywne, np. związane z zagrożeniami dla środowiska oraz wyłączeniem gleb z produkcji rolnej [Zielonka R. 2012].

Wraz z rozwojem większych miast różnice między nimi a otaczającymi je terenami podmiejskimi stale się zmniejszają. Ludność wiejska pragnąc wyrównać warunki życia, dąży do prowadzenia miejskiego stylu życia i mieszkania. Osiągnięciu tego celu wyraźnie sprzyja powiązanie wiejskich jednostek osiedleńczych z większymi miastami poprzez tworzenie wspólnych systemów infrastruktury technicznej i gospodarczej, kompleksów produkcyjno-usługowych oraz potencjalnie duży rynek zbytu [Skiba M. 2015, Piotrowska E. 2013].

Na sytuację ekonomiczną obszarów wiejskich oraz możliwości przyspieszenia ich wielofunkcyjnego rozwoju istotny wpływ ma działalność pozarolnicza, która rozwija się najbardziej w gminach położonych wokół większych, silnych ekonomicznie miast.

MATERIAŁY I METODY

W statystyce Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) i Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy (US) najmniejszą badaną jednostką przestrzenną jest gmina i powiat dlatego – na tle danych charakteryzujących województwo kujawsko-pomorskie – analizą objęto gminy wchodzące w skład powiatów bydgoskiego, grudziądzkiego, toruńskiego i włocławskiego otaczających największe miasta województwa (miasta na prawach powiatu): Bydgoszcz, Grudziądz, Toruń i Włocławek. Ze względu na znaczne zróżnicowanie stopnia i charakteru zagospodarowania oraz struktury użytkowania gruntów w badaniach wyodrębniono również dane charakteryzujące miasta na prawach powiatu.

Województwo kujawsko-pomorskie, które w 2015 r. miało 2 086,2 tys. mieszkańców zajmuje powierzchnię 17 972 km². Składa się z dziewiętnastu powiatów tzw. ziemskich i czterech miast na prawach powiatu, z których dwa tworzą aglomerację bydgosko-toruńską. Powiaty te, podobnie jak gminy, są bardzo zróżnicowane. Powiat bydgoski tworzą dwie gminy miejsko-wiejskie oraz sześć gmin wiejskich. System społeczno-gospodarczy powiatu Grudziądzkiego stanowią dwie gminy miejsko-wiejskie oraz cztery wiejskie. Na obszarze powiatu toruńskiego znajduje się jedna gmina miejska oraz osiem gmin wiejskich. Powiat włocławski tworzą jedna gmina wiejska, pięć gmin miejsko-wiejskich oraz siedem gmin wiejskich [US w Bydgoszczy: Województwo Kujawsko-Pomorskie – 2016. Podregiony, Powiaty, Gminy].

W pracy przedstawiono, na tle danych wojewódzkich, charakterystykę i analizę wybranych podstawowych zasobów systemów społeczno-gospodarczych powiatów: bydgoskiego, grudziądzkiego, toruńskiego i włocławskiego.

Analizy i oceny zróżnicowania przestrzennego poziomu rozwoju ekonomicznego badanych powiatów województwa kujawsko-pomorskiego dokonano z zastosowaniem:

pełnych wskaźników ekonomicznych charakteryzujących dla badanych obszarów wartość dodaną brutto ogółem, w tym wytworzoną w działalności pozarolniczej,

uproszczonych wskaźników charakteryzujących zróżnicowanie przestrzenne poziomu rozwoju ekonomicznego, jakimi są m. in. dochody budżetów gmin uzyskane z tytułu udziału w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa.

Efektywne wykorzystanie systemów społeczno-gospodarczych jest szczególnie istotne w warunkach gospodarki rynkowej [Problemy wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i miast. Wyniki badań ekonomiczno-przestrzennych. Red. S Łojewski, 2001]. Przy badaniu efektywności ekonomiczno-ekologicznej systemów społeczno-gospodarczych należy brać pod uwagę nie tylko efektywność zastosowania kapitału finansowego i kapitału trwałego, ale także zasobów naturalnych i zasobów ludzkich, a więc całego kapitału społecznego. Stąd zamiast kryterium zysku w tego rodzaju ocenie ma zastosowanie wartość dodana brutto wytworzona w danym systemie społeczno-gospodarczym [Piotrowska E. 2010].

Na podstawie relacji zachodzących między wartością dodaną brutto wytworzoną w kraju w 2015 r. przez poszczególne sekcje i działy (z wyjątkiem rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa) gospodarki narodowej a ilością pracujących w tych sekcjach w skali kraju oraz ilością pracujących w poszczególnych sekcjach w badanych powiatach województwa, oszacowano wartość dodaną brutto wytworzoną przez te systemy społeczno-gospodarcze [GUS Rocznik statystycznej Rzeczypospolitej Polskiej 2016, GUS Rocznik statystyczny województw 2016].

Wartość dodaną brutto wytworzoną przez działy „rolnictwo”, „łowiectwo i leśnictwo” określono w badanych powiatach na podstawie relacji zachodzących pomiędzy wartością dodaną brutto wytworzoną przez rolnictwo całego kraju a udziałem użytków rolnych badanych obszarów w użytkach rolnych kraju oraz między wartością dodaną brutto wytworzoną przez łowiectwo i leśnictwo całego kraju a udziałem lasów i gruntów leśnych badanych powiatów w lasach i gruntach leśnych kraju. Konieczność przeprowadzenia odrębnych szacunków dla działów „rolnictwo”, „łowiectwo” i „leśnictwo” wynika ze znacznego wartości dodanej brutto wytworzonej przez rolnictwo w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych oraz wartości dodanej brutto wytworzonej przez leśnictwo w przeliczeniu na 1 ha lasów i gruntów leśnych. [GUS Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016, GUS Leśnictwo 2016].

Na podstawie danych GUS oszacowano, że w 2015 r. wartość dodana brutto wytworzona w skali kraju przez rolnictwo w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wynosiła 1 897 zł. Wartość dodana brutto wytworzona przez leśnictwo w 2015 r. w przeliczeniu na 1 ha gruntów leśnych wynosiła w skali kraju 619 zł.

WYNIKI I DYSKUSJA

W tabeli 1 zaprezentowano podstawowe dane charakteryzujące strukturę użytkowania gruntów w województwie kujawsko-pomorskim w 2015 r., w tym w: miastach na prawach powiatu, powiatach tzw. „ziemskich” ogółem oraz powiatach otaczających największe miasta w województwie a więc: bydgoskim, grudziądzkim, toruńskim i włocławskim [US w Bydgoszczy Rocznik statystyczny Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2016, US w Bydgoszczy Powiaty i gminy w województwie kujawsko-pomorskim w 2015 r. Sytuacja społeczno-gospodarcza w okresie programowania 2014-2020]. Badania wykazały, że użytki rolne zajmowały w województwie średnio 64,8 % powierzchni ogółem, natomiast w powiatach ziemskich 65,9 % oraz miastach na prawach powiatu odpowiednio 19,5 %. W dwóch spośród badanych powiatów sąsiadujących z największymi miastami, a mianowicie bydgoskim i toruńskim udział użytków rolnych był niższy niż średnio w powiatach ziemskich i wynosił odpowiednio 46,5 % oraz 55,8 %. W dwóch pozostałych spośród analizowanych powiatów (grudziądzkim i włocławskim) udział użytków rolnych w powierzchni powiatu ogółem był wyższy niż średnio w powiatach ziemskich a także w województwie

i wynosił odpowiednio 75,8 % (powiat grudziądzki) oraz 71,3 % (powiat włocławski). Badania wykazały, że działalność rolnicza ma w tych powiatach większy niż średnio w województwie wpływ na poziom rozwoju ekonomicznego. Odwrotną relację wykazywały w 2015 roku wskaźniki udziału gruntów leśnych w powierzchni ogółem.

Tabela 1. Ludność oraz gęstość zaludnienia w 2015 r. i podstawowe wskaźniki dotyczące struktury użytkowania gruntów w województwie kujawsko-pomorskim, w tym w powiatach: bydgoskim, grudziądzkim, toruńskim i włocławskim

Table 1. Population, population density per 1 km² in 2015 and main index share of farmland in the kujawsko-pomorskie voivodship including powiats: bydgoski, grudziądzki, torunski and wloclawski

Wyszczególnienie	Ludność		Powierzchnia ogółem, km ²	w tym, %:	
	ogółem	na 1 km ² powierzchni		użytki rolne	grunty leśne
Powiaty	1 318 516	75,2	17 539	65,9	23,8
w tym:					
- miasta	476 435	1 206,2	395	49,7	7,3
- wsie	872 081	50,9	17 144	66,3	24,1
W tym powiat bydgoski	112 992	81,1	1 394	46,5	40,8
Z tego:					
- miasta	26 968	586,3	46	44,4	24,7
- wsie	86 024	63,8	1 348	46,5	42,3
W tym powiat grudziądzki	40 346	55,4	728	75,8	14,4
Z tego:					
- miasta	5 276	753,7	7	37,9	0,0
- wsie	35 070	48,6	721	76,9	14,4
W tym powiat toruński	103 397	84,1	1 230	55,8	33,7
Z tego:					
- miasta	14 854	1 856,8	8	43,1	0,0
- wsie	88 543	72,5	1 222	71,7	33,7
W tym powiat włocławski	86 758	58,9	1474	71,3	18,6
Z tego:					
- miasta	17 344	867,2	20	52,0	0,0
- wsie	69 414	47,7	1454	71,5	18,6
Miasta na prawach powiatu	767 694	1 773,0	433	19,5	24,9
Ogółem województwo	2 086 210	116,1	17 972	64,8	23,4
W tym:					
- miasta,	1 244 129	1 502,6	828	35,0	17,0
- wsie	842 081	49,1	17 144	65,8	24,1

Analizie poddano także gęstość zaludnienia (tab. 1). Stwierdzono, że na obszarach wiejskich powiatów grudziądzkiego i włocławskiego gęstość zaludnienia była zbliżona do średniej w powiatach ziemskich (50,9 osób/km²). Na terenach wiejskich powiatów bydgoskiego i toruńskiego gęstość zaludnienia wynosiła odpowiednio 63,8 osób/km² i 72,5 osób/km² i była wyższa od średniej w powiatach ziemskich o około 25% (powiat bydgoski) oraz 42% (powiat toruński).

Wpływ poziomu rozwoju ekonomicznego jest widoczny w wielkościach migracji (tab. 2). W latach 2011-2015 w województwie kujawsko-pomorskim wystąpił wyraźny odpływ ludności miejskiej i dodatnia migracja na terenach wiejskich. Największe w województwie dodatnie saldo migracji, wynoszące ponad 23 osób na 1000 mieszkańców miał powiat toruński. Nieco niższe wielkości migracji zaobserwowano w badanym okresie w powiecie bydgoskim (ponad 16 osób na 1000 mieszkańców). Na wielkości migracji w powiecie toruńskim i bydgoskim niewątpliwie wpływ ma oddziaływanie silnych ekonomicznie miast: Torunia i Bydgoszczy. W latach 2011-2015 nastąpił odpływ ludności z powiatów: grudziądzkiego i włocławskiego.

Tabela 2. Saldo migracji na pobyt stały w powiatach województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2011-2015

Table 2. Net migration for permanent residence in powiats of the kujawsko-pomorskie voivodship in 2011-2015

Wyszczególnienie	Saldo migracji w latach:						
	2011	2012	2013	2014	2015	2010 - 2015	
						ogółem	na 1000 mieszkańców
Powiaty	685	185	-395	-483	12	4	0,00
w tym:							
- powiat bydgoski	1 407	1 350	1 163	911	993	5 824	16,38
- powiat grudziądzki	-48	-136	-156	-114	43	-411	-10,19
- powiat toruński	996	960	988	937	917	4 798	23,67
- powiat włocławski	108	-9	-98	-39	-46	-84	-0,97
Miasta na prawach powiatu	-2 334	-2 191	-2 250	-2 355	-1 737	-10 951	-14,26
w tym:							
- Bydgoszcz	-1 115	-1 075	-986	-1 097	-785	-5 058	-14,22
- Grudziądz	-377	-275	-191	-335	-299	-1 477	-15,38
- Toruń	-365	-427	-686	-421	-216	-2 115	-10,34
- Włocławek	-477	-414	-387	-502	-437	-2 217	-19,61
Ogółem województwo	-1 649	-2 006	-2 645	-2 838	-1 749	-10 887	-5,22

Istotnym wyznacznikiem aktywności ekonomicznej mieszkańców obszarów wiejskich jest liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. Przeprowadzone badania wykazały, że największy wpływ na liczbę podmiotów gospodarczych na takich obszarach ma ich położenie w stosunku do miast, w szczególności dużych (tab. 3). Porównanie aktywności ekonomicznej ludności umożliwiają wskaźniki określające liczbę zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 100 mieszkańców. Z przeprowadzonych obliczeń wynika, że mieszkańcy obszarów wiejskich powiatu bydgoskiego i toruńskiego wyróżniali się dużo większą niż średnio w województwie aktywnością w podejmowaniu działalności gospodarczej. Mieszkańcy terenów wiejskich powiatów grudziądzkiego i włocławskiego wykazywali niższą niż średnio na obszarach wiejskich powiatów ziemskich aktywnością zawodową.

Tabela 3. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w 2015 r. w rejestrze REGON w województwie kujawsko-pomorskim, w tym w powiatach bydgoskim, grudziądzkim, toruńskim i włocławskim

Table 3. Entities of the national economy recorded in the REGON register in 2015 in the kujawsko-pomorskie voivodship, including powiats bydgoski grudziadzki, torunski and wloclawski

Wyszczególnienie	Liczba podmiotów			Liczba podmiotów na 100 mieszkańców		
	ogółem	w tym:		ogółem	w tym:	
		w miastach	na wsiach		w miastach	na wsiach
Powiaty razem	104 849	39 260	65 589	7,95	8,24	7,52
w tym:						
- powiat bydgoski	12 380	2 483	9 897	10,96	9,21	11,50
- grudziądzki	2 892	584	2 308	7,17	11,07	6,58
- powiat toruński	9 548	1 159	8 389	9,23	7,80	9,47
- powiat włocławski	5 992	1 722	4 270	6,91	9,93	6,15
Miasta na prawach powiatu	88 621	88 621	-	11,70	11,70	-
Ogółem województwo	193 470	127 881	65 589	9,27	10,28	7,79

W tabelach 4 i 5 przedstawiono kolejno, na tle danych wojewódzkich, szacunek wartości dodanej brutto wytworzonej w badanych powiatach w 2015 roku z podziałem na poszczególne sekcje PKD gospodarki narodowej oraz jej strukturę. Analizie poddano także oszacowaną, w ujęciu globalnym w cenach 2015 roku (tab. 6), wartość dodaną brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca, 1 km² powierzchni systemu społeczno-gospodarczego.

Tabela 4. Szacunek wartości dodanej brutto (tys. zł) według sekcji i działów w 2015 r. w województwie kujawsko-pomorskim, w tym w powiatach: bydgoskim, grudziądzkim, toruńskim i włocławskim (ceny bieżące)

Table 4. Evaluation of the gross value added (in thous. zł) by sections and divisions in 2015 in the kujawsko-pomorskie voivodship, including powiats: bydgoski, grudziadzki, torunski and wloclawski (current prices)

Wyszczególnienie	Ogółem	w tym:			
		rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	przemysł i budownictwo	usługi materialne	usługi niematerialne
Powiaty	31 470 463	3 128 593	13 230 906	6 507 924	8 603 040
w tym:					
- powiat bydgoski	3 644 882	138 204	1 638 068	1 141 348	727 262
- powiat grudziądzki	976 736	110 295	459 285	166 469	240 687
- powiat toruński	2 505 755	141 344	1 126 031	672 072	566 308
- powiat włocławski	1 654 463	210 677	498 325	385 934	559 527
Miasta na prawach powiatu	39 132 933	18 687	12 509 589	12 366 345	14 238 312
Ogółem województwo	70 603 396	3 147 280	25 740 495	18 874 269	22 841 352

Tabela 5. Struktura oszacowanej wartości dodanej brutto (%) według sekcji i działów w 2015 r. w województwie kujawsko-pomorskim, w tym w powiatach: bydgoskim, grudziądzkim, toruńskim i włocławskim

Table 5. Structure of estimated the gross value added (%) by sections and divisions in 2015 in the kujawsko-pomorskie voivodship, including powiats: bydgoski, grudziadzki, torunski and wloclawski

Wyszczególnienie	Ogółem (tys. zł)	w tym (%):			
		rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	przemysł i budownictwo	usługi materialne	usługi nie- materialne
Powiaty	31 470 463	9,94	42,04	20,68	27,34
w tym:					
- powiat bydgoski	3 644 882	3,79	44,94	31,31	19,96
- powiat grudziądzki	976 736	11,29	47,02	17,04	24,65
- powiat toruński	2 505 755	5,65	44,93	26,82	22,60
- włocławski	1 654 463	12,73	30,12	23,33	33,82
Miasta na prawach powiatu	39 132 933	0,05	31,97	31,60	36,38
Ogółem województwo	70 603 396	4,46	36,46	26,73	32,35

Poziom rozwoju ekonomicznego najlepiej charakteryzuje wskaźnik wartości dodanej brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Porównując wysokość tego wskaźnika z podaną w tabeli 5 strukturą wartości dodanej brutto można stwierdzić, że stopień rozwoju ekonomicznego badanych systemów przestrzennych zależy od poziomu rozwoju działalności pozarolniczych i ich udziału procentowego w wartości dodanej brutto ogółem. Wartość dodana brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosiła w 2015 roku w powiatach ziemskich 23,87 tys. zł.

Przeprowadzone badania wykazały, że spośród analizowanych systemów społeczno-gospodarczych największą wartość dodaną brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca uzyskano w powiecie bydgoskim. Wynosiła ona 32,26 tys.zł/mieszkańca i stanowiła 135,1 % wielkości wskaźnika osiągniętego średnio w tzw. powiatach ziemskich. Należy podkreślić, że udział wartości dodanej brutto wytworzonej w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie w wartości dodanej brutto wynosił w powiecie bydgoskim 3,79 %

W powiecie toruńskim wartość dodana brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosiła 24,23 tys. zł i była wyższa od uzyskanej średnio w powiatach ziemskich. Udział wartości dodanej brutto wytworzonej w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie w wartości dodanej brutto wytworzonej w powiecie wynosił 5,65 %. W powiecie grudziądzkim, charakteryzujących się wysokim udziałem działalności rolniczej, wartość dodana brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosiła 24,21zł i była wyższa niż średnio w powiatach ziemskich. Niższą niż średnio w powiatach ziemskich wartość dodaną brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca charakteryzuje się powiat włocławski. Należy podkreślić, że w powiecie tym udział wartości dodanej brutto wytworzonej w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie w wartości dodanej brutto wynosił w 12,73 %.

Tabela 6. Szacunek wartości dodanej brutto w 2015 r. (ceny bieżące) w województwie kujawsko-pomorskim, w przeliczeniu na 1 mieszkańca i 1 km²

Table 6. Evaluation of the gross value added in 2015 (current prices) in the kujawsko-pomorskie voivodship per capita and 1 km²

Wyszczególnienie	Ogółem (tys. zł)	Wartość dodana brutto w przeliczeniu na:	
		1 mieszkańca (tys. zł/1 mieszkańca)	1 km ² (tys. zł/km ²)
Powiaty	31 470 463	23,87	1 794,31
w tym:			
- powiat bydgoski	3 644 882	32,26	2 614,69
- powiat grudziądzki	976 736	24,21	1 341,67
- powiat toruński	2 505 755	24,23	2 037,20
- powiat włocławski	1 654 463	19,07	1 122,43
Miasta na prawach powiatu	39 132 933	50,84	90 376,29
w tym:			
- Bydgoszcz	19 948 557	56,09	113 344,07
- Grudziądz	3 613 006	36,75	62 552,04
- Toruń	10 516 103	51,88	90 875,41
- Włocławek	5 055 267	44,72	59 953,36
Ogółem województwo	70 603 396	33,84	3 928,52

Tabela 7. Dochody budżetów gmin w powiatach województwa kujawsko-pomorskiego (bez miast na prawach powiatu) oraz dochody własne (w zł) z tytułu udziałów we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych i osób fizycznych przeliczeniu na 1 mieszkańca – stan w 2015 r.

Table 7. Revenue of gminas budgets in powiats of the kujawsko-pomorskie voivodship (excluding revenue of gminas which are also cities with powiat status) and own revenue (in zł) from shares in receipts from corporate and personal income taxes (per capita) – as of 2015

Wyszczególnienie	Ogółem (tys. zł)	Dochody własne		w tym udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa:	
		razem (tys. zł)	1 mieszkańca (zł/1 mieszkańca)	razem (tys. zł)	1 mieszkańca (zł/1 mieszkańca)
Gminy województwa	4 667 634,7	2 168 604,8	1 644,7	711 737,3	539,8
w tym gminy powiatów:					
- bydgoskiego	432 441,5	255 539,4	2 261,6	100 160,3	886,4
- grudziądzkiego	154 669,7	67 015,9	1 661,0	17 754,7	440,1
- toruńskiego	364 202,5	181 761,8	1 757,9	61 115,2	591,1
- włocławskiego	313 791,3	121 824,7	1 404,2	36 494,6	420,6

W tabeli 7 przedstawiono dochody budżetów gmin w powiatach województwa, w tym dochody własne oraz wielkość udziałów w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa. Porównanie dochodów osiągniętych przez poszczególne powiaty umożliwiają wskaźniki określające te wielkości w przeliczeniu na

1 mieszkańca. Wielkość udziałów w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa zależy od wysokości podatku dochodowego od osób fizycznych oraz prawnych. Do dochodów własnych gminy zalicza się m, in.: 39,34 % wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych (zamieszkałych na terenie gminy) oraz 6,71 % wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych (posiadających siedzibę na terenie gminy).

Przedstawione w tab. 7 wyniki badań wykazały, że dochody własne gmin uzyskane z tytułu udziału w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa osiągnięte w województwie w 2015 roku w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosiły średnio 539,8 zł. Spośród systemów przestrzennych badanych powiatów najwyższe dochody z tytułu udziału w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa osiągnięto w powiecie bydgoskim – 886,4 zł/1 mieszkańca – charakteryzującym się dużym udziałem działalności pozarolniczej, mającej decydujący wpływ na poziom rozwoju ekonomicznego. W powiecie toruńskim dochody z tytułu udziału w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosiły 591,1zł.

WNIOSKI

Analiza systemów społeczno-gospodarczych badanych powiatów województwa kujawsko-pomorskiego pozwoliła zaobserwować relacje zachodzące pomiędzy miastami i obszarami wiejskimi należącymi do powiatów oraz pomiędzy miastami na prawach powiatu a otaczającymi je obszarami wiejskimi. Wyniki badań wskazują, że aktywizująca rola miast dotyczy jedynie tych największych, dobrze rozwiniętych gospodarczo. W województwie kujawsko-pomorskim do takich miast można zaliczyć Bydgoszcz i Toruń, z aktywnie rozwijającymi się strefami podmiejskimi, co jest szczególnie widoczne w strefie podmiejskiej Bydgoszczy. Korzystne oddziaływanie dużych miast przejawia się tym, że obszary wiejskie położone w strefie podmiejskiej charakteryzują się znacznie wyższym poziomem rozwoju gospodarczego niż pozostałe tereny wiejskie. Na poziom rozwoju systemów społeczno-gospodarczych, w tym także obszarów wiejskich, istotny wpływ ma działalność pozarolnicza.

LITERATURA

1. GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY: Rocznik statystyczny województw 2016, Warszawa, 2016
2. GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY: Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016, Warszawa, 2016
3. GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY: Leśnictwo 2016, Warszawa 2016.
4. PIOTROWSKA E.: Wpływ działalności pozarolniczej na poziom rozwoju ekonomicznego obszarów wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego,

- w: Diagnostowanie stanu środowiska. Metody badawcze – diagnozy, Zbiór rozpraw pod redakcją Jerzego k. Garbacza, BTN Bydgoszcz 2010, s. 177 – 188
5. PIOTROWSKA E.: Wybrane problemy ekonomiczne realizacji inwestycji z zakresu infrastruktury technicznej na obszarze gmin wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego, w: Diagnostowanie stanu środowiska. Metody badawcze – diagnozy, Zbiór rozpraw pod redakcją Jerzego k. Garbacza, BTN Bydgoszcz 2013, s. 237 – 247
 6. Problemy wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i miast. Wyniki badań ekonomiczno-przestrzennych. 2001. Red. S. Łojewski. Wydawnictwo Uczelniane ATR w Bydgoszczy
 7. SKIBA M.: Inwestycje produkcyjne o znaczeniu ponadregionalnym w planistycznych dokumentach krajowych i wojewódzkich. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego Nr 159, Inżynieria Środowiska Nr 39, 54-65, 2015
 8. URZĄD STATYSTYCZNY w Bydgoszczy: Rocznik Statystyczny Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2016, Bydgoszcz 2016
 9. URZĄD STATYSTYCZNY w Bydgoszczy: Województwo Kujawsko-Pomorskie – 2016. Podregiony, Powiaty, Gminy, Bydgoszcz 2016
 10. URZĄD STATYSTYCZNY w Bydgoszczy: Powiaty i gminy w województwie kujawsko-pomorskim w 2015 r. Sytuacja społeczno-gospodarcza w okresie programowania 2014-2020, Bydgoszcz 2017
- .. ZIELONKA R.: Zrównoważony rozwój i bezpieczeństwo w obrębie ryzyka ekologicznego. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego Nr 147, Inżynieria Środowiska Nr 27, 49-52, 2012

SPATIAL DIFFERENTIATION NON-AGRICULTURAL ACTIVITY AND ECONOMIC DEVELOPMENT LEVEL OF RURAL AREAS OF KUJAWSKO-POMORSKIE VOIVODSHIP

Summary

Non-agricultural activity is the main economic development factor of socio-economic systems including rural areas. Characteristics, analysis, spatial differentiation of basic resources and non-agricultural activity have been presented. Moreover, an attempt was made to evaluate the economic development level of rural areas of the kujawsko-pomorskie voivodship

with the use of 2 methods, among others evaluation of the gross value added. The highest development is characteristic for suburban rural areas situated in the neighbourhood of the biggest cities which are economically strong like Bydgoszcz and Torun.

Key words: rural areas, non-agricultural activity, economic development